

Centrum Badania Opinii Społecznej

ul. Żurawia 4 skr. pt. 24

00-955 WARSZAWA 15

SEKRETARIAT: 28-37-04; 29-35-69

Telefon dyżurny: 21-34-34

ZESPÓŁ REALIZACJI BADAŃ: 40-56-41

Telex: 816-436

BS/62/27/90

ŚWIAT INSTYTUCJI POLITYCZNYCH W ŚWIADOMOŚCI SPOŁECZNEJ

LUTY 1990 ROK

Komunikat z badań

Warszawa, marzec 1990 r.

Przedstawiamy kolejne opracowanie, zawierające analizę poziomu społecznej aprobaty instytucji politycznych¹. Za wskaźnik przyjęliśmy odpowiedzi na pytanie: *Czy, Pana(i) zdaniem, działalność niżej wymienionych instytucji dobrze służy społeczeństwu i jest zgodna z jego interesami?* Obserwacją objęliśmy następujące instytucje: Sejm, Senat, rząd, wojsko, SdRP, USRP, PSL"O", SD, Kościół, OPZZ, NSZZ "Solidarność", KPN, PKLD, OKP, Klub Poselski PSL"O", Klub Poselski SD, telewizję i milicję.

Zasygnalizowane również zostaną główne tendencje zmian aprobaty interesujących nas instytucji na przestrzeni czasu od września '89 do lutego '90.

Na koniec podejmiemy próbę odtworzenia obrazu świata instytucji politycznych², jaki rysował się w świadomości społecznej w lutym 1990 roku.

1. Aprobata działalności instytucji i organizacji społeczno-politycznych w lutym 1990 r.

Instytucje będące ostoją obecnego ładu politycznego, są w wyraźnej większości aprobowane (tab. 1). Ponad 2/3 respondentów pozytywnie ocenia rząd, Sejm, Senat i Solidarność, a ponad 80,0% aprobuje działalność Kościoła.

Wysoki jest również poziom aprobaty dla telewizji (69,5%) oraz wojska (58,7%).

Relatywnie w małym stopniu (45,0%) aprobowany jest OKP (w tym zdecydowanie przez 12,8%), choć uwagę zwraca fakt, iż blisko połowa respondentów nie potrafiła dokonać oceny tej instytucji (43,5% wybrało kategorię *trudno powiedzieć*).

Na podobnym poziomie aprobaty znalazło się OPZZ (41,2%), przy czym jednocześnie 30,3% oceniło negatywnie działalność tej centrali związkowej. Wskaźnik aprobaty bezwzględnej jest więc znacznie niższy i wynosi 10,9%.

¹ "Aktualne problemy i wydarzenia" (2) - sondaż zrealizowany w dniach 16-19 lutego 1990 r. na ogólnopolskiej 1498-osobowej reprezentacji dorosłej ludności.

² Zastosowano metodę analizy czynnikowej, pozwalającą badać podobieństwa i różnice dokonywanych ocen, a ponadto umożliwiającą prezentację złożonego układu powiązań między nimi w czytelnej, graficznej postaci. Por.: "Świat instytucji politycznych w świadomości społecznej". Komunikat CBOS, listopad 1989 r.

Blisko połowa (47,8%) badanych wyraziła swoją dezaprobatę dla funkcjonowania milicji. Jest to zarazem instytucja mająca najniższy wskaźnik aprobaty bezwzględnej - minus 17,2%.

Najniższe wskaźniki poziomu aprobaty uzyskały - powstałe w miejsce PZPR - partie socjaldemokratyczne i ich parlamentarna reprezentacja. Obok Klubu Poselskiego PSL"O" ocena tych instytucji sprawiała największy kłopot respondentom - blisko 2/3 nie miało wyrobionego zdania na ten temat.

Tabela 1

w procentach

Instytucje i organizacje	Odpowiedzi na pytanie: <i>Czy, Pana(i) zdaniem, działalność tych instytucji dobrze służy społeczeństwu i jest zgodna z jego interesami?</i>					Aprobata bezwzględna ^a
	zdecydowanie tak	raczej tak	raczej nie	zdecydowanie nie	trudno powiedzieć	
Kościół	37,0	43,5	8,3	3,5	7,6	68,7
Solidarność	24,0	46,8	10,0	4,2	14,9	56,6
Rząd	20,6	53,3	11,7	2,5	11,7	59,7
Sejm	19,9	54,6	11,6	2,9	10,9	60,0
Senat	19,2	49,5	13,8	4,1	13,4	50,8
Telewizja	14,5	55,0	16,1	3,3	11,1	50,1
OKP	12,8	32,2	8,0	3,3	43,5	33,7
Wojsko	12,3	46,4	11,3	3,4	26,5	44,0
OPZZ	5,0	36,2	17,8	12,5	28,5	10,9
MO i resort spraw wewnętrznych	4,1	26,5	27,4	20,4	21,6	-17,2
KPN	3,5	15,4	16,4	14,2	50,4	-11,7
Klub Poselski PSL"O"	3,4	28,3	10,0	3,1	65,1	18,6
SD	2,9	27,8	10,9	4,6	53,6	15,2
Klub Poselski SD	2,8	27,4	9,9	3,7	55,9	16,6
PSL"O"	2,7	26,8	10,9	5,1	54,2	13,5
SdRP	1,7	13,4	11,7	13,2	60,0	-9,8
USRP	1,1	12,2	11,7	9,8	64,9	-8,2
PKLD	1,1	18,6	11,7	5,9	62,6	2,1

^a Jest to różnica ocen pozytywnych i negatywnych.

2. Podstawowe trendy

Utrzymała się zauważona w styczniu '90 tendencja spadkowa poziomu aprobaty dla głównych aktorów sceny politycznej. W porównaniu z najwyższą aprobatą w listopadzie '89 centralne instytucje władzy państwowej: rząd, Sejm i Senat uzyskały w lutym średnio o 14 punktów mniej (tab. 2). Podobny spadek liczby ocen pozytywnych dotyczył Solidarności.

Wojsko najwyżej zostało ocenione we wrześniu, zaś najniższe oceny uzyskało w styczniu. Aktualnie odnotowało wzrost poziomu aprobaty, zbliżający je na powrót do ocen wrześniowych. Podobna sytuacja występuje w przypadku OPZZ.

Milicja od września '89 systematycznie traci punkty w opinii społeczeństwa, choć ostatnio straty te są mniej wyraźne.

Tabela 2

w procentach

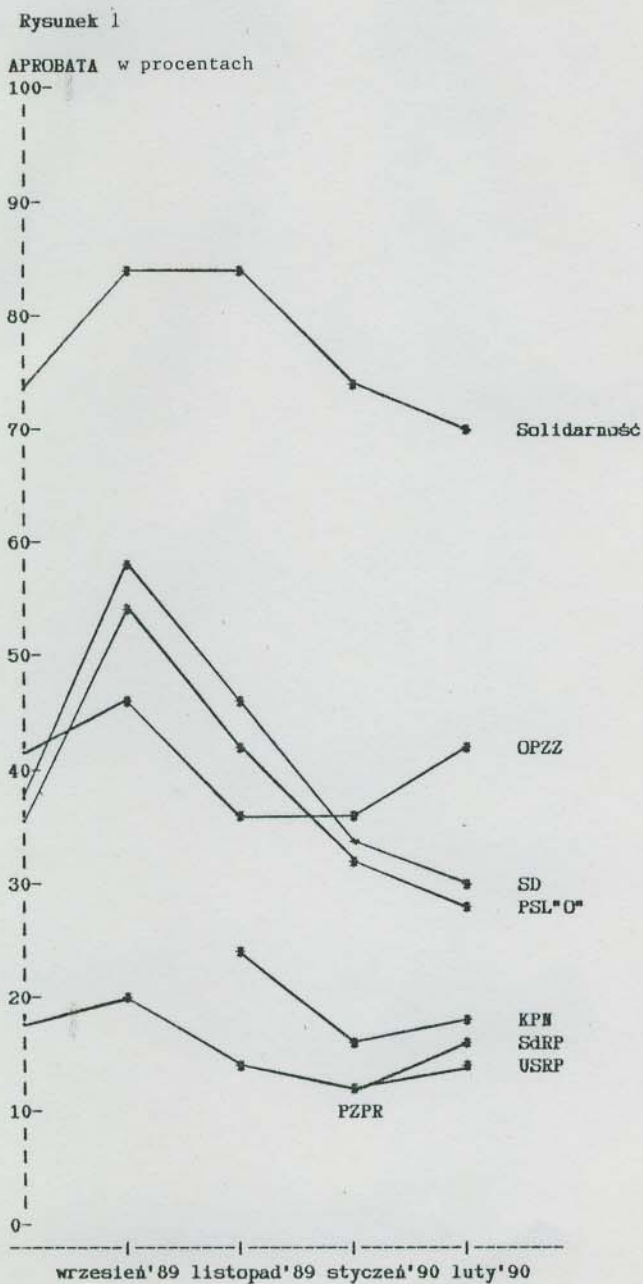
Instytucje i organizacje	Działalność zgodna z interesem społecznym			
	IX '89	XI '89	I '90	II '90
Kościół	86,5	87,8	84,5	80,5
Rząd, Rada Ministrów	69,4	87,4	75,0	73,9
Sejm	85,5	88,7	79,2	74,5
Senat	82,6	86,3	75,9	68,7
Solidarność	84,2	83,5	74,4	70,8
Wojsko	64,7	62,0	55,4	58,7
Telewizja	55,7	72,6	72,1	69,5
OPZZ	46,5	36,7	37,5	41,2
MO i resort spraw wewnętrznych	41,8	37,4	32,4	30,6
ZSL-PSL"O"	56,1	41,6	32,9	29,5
SD	57,2	45,2	35,0	30,7
PZPR-SdRP	20,0	13,9	12,2	15,1
USRP	-	-	-	13,3
KPN	-	22,4	16,9	18,9
OKP	-	-	57,8	45,0
Klub Poselski PSL"O"	-	-	40,3	31,7
Klub Poselski SD	-	-	38,5	30,2
Klub PZPR-PKLD	-	-	23,7	19,7

W sposób znaczący obniżył się poziom aprobaty dla wszystkich klubów poselskich, przy czym najwyższy spadek miał miejsce w przypadku OKP.

SdRP i USRP, powstałe po rozwiązaniu PZPR, ocenione zostały na podobnie niskim poziomie.

3. Społeczna aprobatą głównych ugrupowań politycznych

Spośród analizowanych wcześniej instytucji, wybraliśmy siedem organizacji, które staną się podmiotami w rozpoczynającej się niedługo przedwyborczej grze: Solidarność, OPZZ, SD, PSL"O", KPN, SdRP, USRP.

Rysunek 1 przedstawia trendy zmieniającej się aprobaty interesujących nas organizacji. Okresem najwyższej akceptacji dla wszystkich organizacji był wrzesień '89. Od powstania rządu T. Mazowieckiego - w którym to akcie uczestniczyły wszystkie wymienione instytucje - następuje spadek poziomu ich aprobaty. Dynamikę tych zmian omówimy dla każdej z organizacji.

Przyjrzymy się również aktualnym rozkładowi aprobaty w podstawowych grupach społeczno-zawodowych wśród osób, które zajęły pozytywne lub negatywne stanowisko³ w omawianej kwestii (tab.3).

Solidarność

Od września '89 do lutego br. aprobatą Solidarności spadła o 13,4%. Największa zmiana miała miejsce w styczniu, kiedy to na skutek społecznych konsekwencji wprowadzanego programu gospodarczego L. Balcerowicza, poziom aprobaty tego związku obniżył się blisko 10 punktów.

Aktualnie aprobatą Solidarności jest większa wśród:

- prywatnych właścicieli, robotników wykwalifikowanych, studentów i uczniów oraz specjalistów,
- osób oceniających swoją sytuację materialną jako średnią i dobrą,
- członków Solidarności.

OPZZ

Po początkowym spadku poziomu aprobaty w styczniu nastąpił jej wzrost. Jest to jedyna organizacja, która notuje do chwili obecnej wyraźny wzrost pozytywnej oceny swej działalności. Związane jest to zapewne z faktem wzrastającej liczby ludzi zagrożonych programem liberalnych zmian w gospodarce i jednocześnie wierzących w prezentowany przez OPZZ wizerunek związku broniącego najsłabszych. OPZZ cieszy się większą aprobatą wśród:

³ W celu wyostrenia obrazu preferencji wyłączono kategorię odpowiedzi "trudno powiedzieć", chodziło bowiem o rozpoznanie wielkości akceptacji wśród tych, którzy mają wyrobioną opinię na temat interesujących nas instytucji. Prezentowany odsetek wyraża stosunek odpowiedzi aprobujących do aprobujących i nie aprobujących razem.

Tabela 3

w procentach

Cechy badanych	Aprobata						
	Solidar- ności	OPZZ	SD	PSL"O"	KPN	SdRP	USRP
<u>Płeć</u>							
Mężczyźni	82,7	53,2	65,7	62,2	38,5	34,0	35,5
Kobiety	83,9	62,7	67,3	68,1	37,8	42,3	41,7
<u>Wiek</u>							
Do 29	86,1	54,2	61,5	63,2	55,8	27,5	34,8
30-39	80,3	52,6	60,5	58,5	29,5	31,4	33,3
40-59	81,9	60,7	69,1	68,7	33,0	44,6	39,0
60 i więcej lat	86,1	65,1	74,6	69,4	39,4	48,7	48,5
<u>Miejsce zamieszkania</u>							
Wieś	84,0	57,9	62,9	67,7	38,6	37,4	36,6
Miasto:							
- do 50 tys.	85,0	64,4	74,5	66,9	35,8	41,9	44,7
- 50-500 tys.	82,5	55,9	66,8	60,6	43,8	31,9	36,2
- powyżej 500 tys. mieszkańców	79,9	50,0	61,9	59,5	31,3	39,8	36,8
<u>Wykształcenie</u>							
Podstawowe	83,7	60,4	66,4	69,5	40,5	43,6	37,4
Zasadnicze zawodowe	84,5	57,5	62,3	58,4	34,7	27,3	34,9
Średnie	83,1	54,4	69,7	64,3	38,7	37,9	37,9
Ponadśrednie	79,7	57,4	65,5	61,8	36,8	40,2	47,2
<u>Grupa społeczno-za- wodowa</u>							
Specjaliści ^a	90,9	47,4	63,3	60,9	39,4	21,4	36,8
Pozostali pracownicy umysłowi	77,4	63,9	67,9	64,6	36,0	53,2	41,4
Robotnicy wykwalifi- kowani	86,0	50,4	62,8	61,0	37,7	29,5	33,0
Robotnicy niewykwali- fikowani	92,1	59,5	70,0	76,2	43,5	34,8	40,0
Rolnicy	83,1	58,5	75,9	74,5	32,9	41,7	40,3
Prywatni właściciele	95,0	38,1	60,0	53,3	25,0	30,8	36,4
Emeryci i renciści	85,8	64,6	71,1	68,0	41,0	44,0	49,4
Uczniowie i studenci	91,1	47,7	56,3	55,2	58,5	24,2	36,0
<u>Ocena własnej sytu- acji materialnej</u>							
Zła	62,0	58,2	59,0	66,7	37,3	34,3	33,5
Średnia	84,4	56,2	70,9	72,9	38,7	40,3	40,5
Dobra	84,4	62,3	76,0	65,2	38,7	38,6	45,4
<u>Przynależność do związków zawodowych</u>							
Należący do:							
- Solidarności	93,1	38,8	60,2	57,3	42,9	30,8	30,8
- OPZZ	63,1	77,0	66,0	73,7	29,8	54,0	40,0
Nie należący do żadnych	82,9	59,4	67,6	65,2	38,2	37,1	39,8

^a Inteligencja techniczna i nietechniczna

- kobiet,
- ludzi starszych,
- mieszkańców małych miast,
- emerytów i rencistów, pracowników umysłowych średniego szczebla,
- członków OPZZ.

SD i PSL"O"

Przebieg zmienności poziomu aprobaty tych dwóch stronnictw jest identyczny. Od września '89, kiedy to stronnictwa stały się głównymi koalicjantami Solidarności, ma miejsce stała i głęboka tendencja spadkowa w ocenach.

SD znajduje większą aprobatę wśród:

- ludzi starszych wiekiem,
- mieszkańców małych miast
- rolników, emerytów i rencistów, robotników niewykwalifikowanych,
- oceniających swoją sytuację materialną jako średnią i dobrą.

PSL"O" zaś wśród:

- rolników, robotników niewykwalifikowanych,
- członków OPZZ.

KPN

Aktualnie KPN nie odnotowuje dalszego spadku poziomu aprobaty. Najwyższe notowania ma wśród:

- ludzi młodych,
- mieszkańców średnich miast,
- uczniów i studentów,
- członków Solidarności.

PZPR - SdRP, USRP

Powstałe w wyniku zmian organizacyjnych i ideowych formacje socjaldemokratyczne rozpatrujemy razem z ich poprzedniczką PZPR.

Aprobata nie uległa w ich przypadku większym zmianom, pozostając na bardzo niskim poziomie. Dokonane na zjeździe partii zmiany organizacyjne powstrzymały tendencję spadkową, nie wpływając jednak - przynajmniej dotąd - na istotną poprawę notowań.

Obie partie w równym stopniu cieszą się większą aprobatą wśród:

- kobiet,
- ludzi powyżej 60 roku życia,
- mieszkańców małych miast,
- osób z wykształceniem ponadśrednim - w przypadku USRP, oraz dodatkowo z podstawowym - w przypadku SdRP,
- pracowników umysłowych średniego szczebla, emerytów i rencistów,
- członków OPZZ (zwłaszcza dla SdRP aprobata jest wyraźnie wyższa).

4. Obraz świata instytucji politycznych w świadomości społecznej

W lutym '90 - w porównaniu z okresem wcześniejszym - obraz świata instytucji politycznych nie uległ istotnym zmianom⁴. Utrzymały się główne cechy strukturalne, tj. konfiguratywność i dipolarność (rys. 2 i 3).

● Konfiguratywność - dają się wyróżnić dwa odrębne układy instytucji politycznych. Jeden jest skupiony wokół sił identyfikowanych jako kontynuacja dawnej PZPR, czyli SdRP i USRP; w jego skład nadal wchodzi jej byli koalicjanci: SD, PSL"O", Parlamentarny Klub Lewicy Demokratycznej oraz OPZZ. Układ ten ulega stałym - notowanym od ponad pół roku - tendencjom dekompozycji.

Druga konfiguracja związana jest z Solidarnością; tworzą ją: rząd, Sejm, Senat. Blisko tego układu plasuje się również Kościół, OKP, telewizja, a nawet KPN. Instytucje tworzące ten

⁴ Por.: "Świat instytucji politycznych w świadomości społecznej". Komunikat CBOS, listopad 1989 r.; "Świat instytucji politycznych w świadomości społecznej - styczeń 1990 rok". Komunikat CBOS, styczeń 1990 r.

układ postrzegane są jako bardziej do siebie podobne niż instytucje w układzie pierwszym, chociaż i tutaj mamy do czynienia z dynamiką wewnętrznych zróżnicowań.

● Dipolarność - układy są postrzegane jako odmienne i przeciwstawne wobec siebie na dwu wymiarach:

pionowym - określonym przez polityczne usytuowanie w systemie władzy; wymiar ten wyraża instytucjonalną, organizacyjną bliskość lub dystans między różnymi podmiotami życia politycznego, rozpatrywaną w kategoriach władzy, sfery wpływów;

poziomym - wyrażającym orientację ideologiczno-programową.

Stwierdzone tendencje dekompozycyjne w układzie dawnej PZPR manifestują się zarówno odsunięciem się OPZZ, jak i ponownym zbliżeniem się SD i PSL"O" ku centrum układu dawnej koalicji. Nowo powstałe formacje socjaldemokratyczne odbierane są dosyć podobnie i zajęły miejsce swojego protoplasty.

PSL"O" i SD zbliżyły się do centrum tego układu, pociągając za sobą - nieco inaczej postrzegane - swoje parlamentarne emanacje, a z kolei OPZZ w niewielkim stopniu odsunęła się od środka układu.

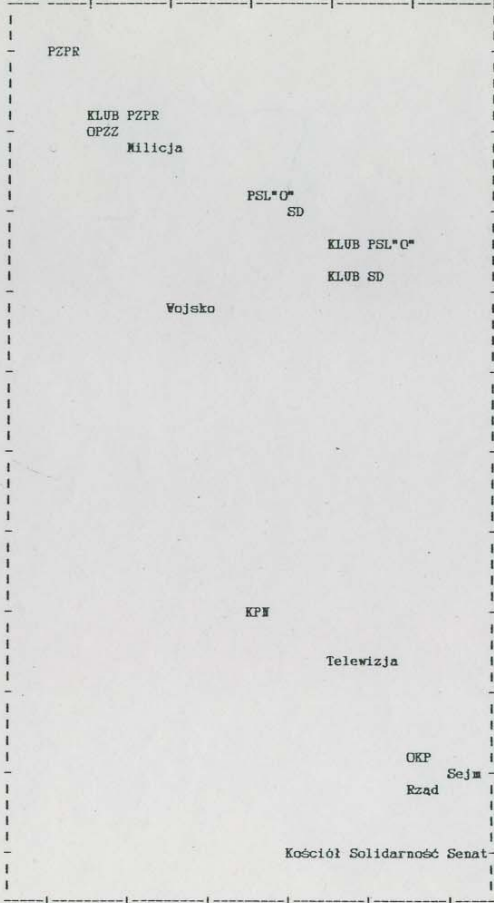
Interesująca jest istotna zmiana w sposobie postrzegania milicji. Dotyczy ona jedynie pionowego wymiaru politycznego usytuowania w systemie władzy. Nie zmienił się więc sposób percepcji tej instytucji w wymiarze orientacji ideologiczno-programowej.

Wydaje się zatem, że milicja w świadomości społecznej zaczyna wyzwać się spod wpływu instytucji uważanych za podstawę dawnego systemu politycznego. Jednocześnie jednak jest odbierana jako instytucja ideologicznie obca wobec układu skupionego wokół Solidarności.

W układzie instytucji skupionych wokół Solidarności nie zaszły większe zmiany. Nastąpiło przesunięcie Solidarności w stronę rządu i Sejmu. W pewnym dystansie wobec tej trójki pozostają odmienne postrzegane OKP i Senat. Kościół nadal znajduje się blisko centrum układu, choć widziany jest nieco inaczej.

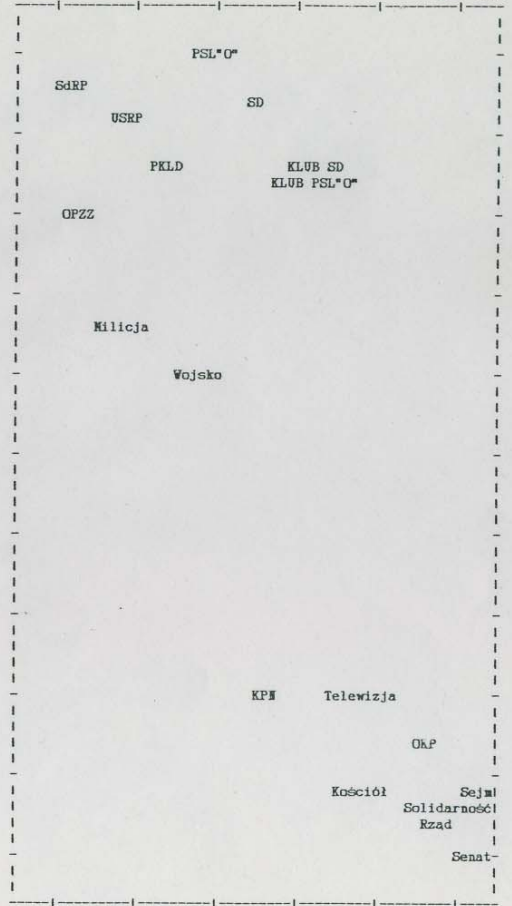
Rysunek 2

styczeń 1990

Rysunek 3

luty 1990

Telewizja pozostała na poprzednim miejscu, ciągle jednak nie przystając jednoznacznie do tego układu instytucji. Podobnie KPN nie zmieniła swojego usytuowania, pozostając na wcześniejszej pozycji.

x x
 x

Dokonując podsumowania, należy zwrócić uwagę na dwie najważniejsze kwestie.

● Po osiągnięciu najwyższego poziomu aprobaty w listopadzie '89, w styczniu '90 miał miejsce spadek aprobaty dla wszystkich znaczących instytucji politycznych (wyjątek stanowi OPZZ). Wyniki ostatniego sondażu potwierdzają utrzymywanie się odnotowanej w styczniu tendencji spadkowej.

● W sposobie postrzegania instytucji politycznych zaszły niewielkie zmiany. Nasiliła się tendencja dekompozycji układu instytucji skupionych wokół dawnego obozu władzy, głównie za sprawą innego niż dotychczas postrzegania milicji i w pewnym stopniu zauważalnej po upadku PZPR autonomizacji OPZZ.